

KRISTJAN JAAGU STIPENDIUMITE TULEMUSLIKKUSE HINDAMINE

LÕPPRAPORTI LÜHIKOKKUVÕTE

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
LÜHIKOKKUVÕTE PEAMISTEST HINDAMISTULEMUSTEST	5
Kuidas hinnata stipendiumiprogrammi rakendamise tulemuslikkust?	5
Kui efektiivne on stipendiumiskeemi korraldus? Kas nõuded taotlejatele, välisõpingute hind ning rakendamisega seotud halduskoormus on vastavuses saavutatava mõjuga?	6
Millised on olulisemad probleemid stipendiaatide jaoks (taotlemisel, õppimisel, Eestisse naasmisel)?	7
Kuidas hindavad toetuse vajalikkust ja tingimusi partnerinstitutsioonid (instituutide juhid, ülikoolide prorektorid)?	9
Ettepanekud edaspidisteks sammudeks.	10
JÄRELDUSED JA SOOVITUSED.....	12

SISSEJUHATUS

Kristjan Jaagu stipendiumiprogramm (edaspidi KJ programm) on Haridus- ja Teadusministeeriumi (edaspidi HTM) ning Sihtasutuse (SA) Archimedes koostöös algatatud riiklik stipendiumiprogramm, mille eesmärgiks on toetada Eesti kõrgkoolide magistri- ja doktoriõppe üliõpilaste õpinguid välisülikoolide juures ning magistri- ja doktoriõppe üliõpilaste ning õppejõudude õppe- ja teadustööga seotud välislähetusi. Taotlusi võetakse vastu kolmes kategoorias:

- **VÄLISSÕIDUD (VS)** - välislähetus 3-21 päeva, sihtrühm noored õppejõud (kuni 35 a), doktorandid ja magistrandid. Taotluste esitamise tähtajad kolm korda aastas, juunis, detsembris ja märtsis.
- **OSALINE ÕPE (OÕ)** - välisõpingud 1-5 kuud, sihtrühm doktorandid ja magistrandid. Taotluste esitamine kaks korda aastas, mais ja oktoobris.
- **TASEMEÕPE (TÕ)** - välisõpingud kuni 1 aasta, sihtrühm doktorandid ja magistrandid. Taotluste esitamine üks kord aastas mais.

Hindamise eesmärgiks oli analüüsida õppeaastatel 2006/2007-2010/2011 rakendatud KJ stipendiumiprogrammi ja alaskeemide tulemuslikkust ning teha ettepanekuid toetuste edasise mahu ja väljaandmise korralduse kohta. Vaadeldaval perioodil on erinevate alaskeemide lõikes kokku rahastatud 977 stipendiaadi õpirännet, peamiselt doktorantide (550) ja magistrantide (344) mobiilsust. Stipendiume on eraldatud ka õppejõudude/teadlaste (75), residentide (6) ja erandkorras paari silmapaistva bakalaureuseõppe tudengi välislähetuse toetamiseks.

Peamised hindamisküsimused, mida programmi rakendaja SA Archimedes uuringule esitas, olid alljärgnevad:

- Kuidas hinnata stipendiumiprogrammi rakendamise tulemuslikkust?
- Kui efektiivne on stipendiumiskeemi korraldus? Kas nõuded taotlejatele, välisõpingute hind ning rakendamisega seotud halduskoormus on vastavuses saavutatava mõjuga (erinevate toetuskategooriate puhul)?
- Millised on olulisemad probleemid stipendiaatide jaoks (taotlemisel, õppimisel, Eestisse naasmisel)?
- Kuidas hindavad toetuse vajalikkust ja tingimusi partnerinstitutsioonid (instituutide juhid, ülikoolide prorektorid)?
- Ettepanekud edaspidisteks sammudeks (vajadus fokuseerimiseks, muudatusteks, lõpetamiseks).

Kokkuvõttes oli käesoleva **hindamise eesmärgiks** selgitada välja,

- kuivõrd vastab stipendiumiprogramm kasusaajate vajadustele ning nõudlusele ning on kooskõlas riigi strateegiliste valikutega (**asjakohasus**),
- kas ja millistest teguritest tulenevalt täidab stipendiumiprogramm oma eesmärgi (**tulemuslikkus**) ning mil määral on saadav kasu ja mõju püsivad (**jätkusuutlikkus**) ning
- kas tulemusi/mõju on võimalik saavutada efektiivsema ressursikasutuse juures (**tõhusus**).

Hindamise lõppraport koondab mahuka tagasiside, mis koguti nii programmi rakendajaid kui ka ekspertnõukogu liikmeid intervjuerides, olulisemate partnerülikoolide esindajatega vesteldes, stipendiumi taotlejate seas mahukaid veebiküsitlusi ja stipendiaatide ning nende juhendajatega fookusgrupiarutelusid läbi viies. Lisaks tugineb käesolev aruanne ka erinevatel programmi otseselt puudutavatel või sellega kaudsemalt seotud olevatel dokumentidel, algandmetel ning muul avalikult kättesaadaval infol.

Raporti koostas MTÜ Balti Uuringute Instituut (IBS) Merit Tatari juhtimisel. Projekti erinevates etappides osalesid ja olulise sisendi lõppraporti valmimisse andsid Maarja Käger ja Kristjan Kaldur. Projektimeeskond tänab ka Marek Tiitsi väärtuslike kommentaaride eest. Samuti tänab projekti meeskond kõiki intervjuudel ja fookusgruppides osalejaid, veebiküsimustikele vastajaid ja teisi osapooli, kes andsid panuse käesoleva raporti valmimisse.

LÜHIKOKKUVÕTE PEAMISTEST HINDAMISTULEMUSTEST

KJ stipendiumiprogrammi hindamise üldise kokkuvõtteks võib järeldada, et KJ on kõrghariduse arengutele kaasaaitamisel asja- ja ajakohane ning oluline programm mobiilsuse toetamisel ja sihtgrupi ning partnerülikoolide poolt sellisena ka teadvustatud. KJ programmi näol on tegemist tõhusa ja tulemuslikult rakendunud programmiga Eestis.

KJ stipendiumiprogrammi rakendamist peaks kindlasti eraldiseisva mobiilsust toetava programmina jätkama ja pakkuma mobiilsustoetusi kõikide täna programmis eksisteerivate alaskeemide lõikes ka edaspidi. Tulenevalt programmi hindamistulemustest on teatud muudatused stipendiumiprogrammi edasises rakendamises siiski soovitavad ja vajalikud.

SA Archimedes eesmärgiks hindamist tellides oli saada vastused allpool välja toodud peamistele uurimisküsimustele.

Kuidas hinnata stipendiumiprogrammi rakendamise tulemuslikkust?

KJ programmi poolne teavitustegevus on olnud aktiivne ja tulemuslik. KJ programm on ülikoolide seas (eelkõige välissuhete osakonnad) tuntud, info taotlusvoorude ja tähtaegade kohta on sage ja ajakohane, samuti toimuvad regulaarsed teavitussüritused sihtgrupile suuremates ülikoolides. Üldjoontes on potentsiaalsed taotlejad KJ programmi olemasolust teadlikud.

Läbi viidud hindamine kinnitab ka programmi üldist tulemuslikkust. Kuigi programmi eesmärk ei ole sõnastatud piisavalt täpselt ja mõõdetavalt, et võimaldada hinnata programmi eesmärgipärast elluviimist tegevuste sisulise tulemuslikkuse ja mõju osas, kinnitavad uuringutulemused, et toetatud lähetused on olnud ülekaalukalt vajalikud ning tulemuslikud. Enamikel stipendiaatidel (56% küsitlusele vastanutest) toetuse abil toimunud lähetuse ajal probleeme ei esinenud. Probleeme esines mõnevõrra rohkem pikemate lähetuste korral, tasemeõppe stipendiaatidest märkis probleemide puudumist 34% küsitlusele vastanutest ning osalise õppe puhul 39%. Hinnang toetuse abil teostatud lähetuse sisulisele kvaliteedile ning mõjule edasistes hariduslikes ning tööalastes valikutes on olnud üksmeelselt kõrge kõikide alaskeemide stipendiaatide hulgas, kuid ootuspäraselt on kõige väärtuslikumaks hinnatud vähemalt semestri pikkuse lähetuse mõju. Seega on eeldatav pikemaajaliste lähetuste olulisem mõju kõrghariduse kvaliteedile ja Eesti tööturule. Asjaolu, et stipendiaadid hindavad stipendiumi toel toimunud tegevuste kvaliteeti väga kõrgelt ning enamik toetust saanutest ei oleks olnud võimelised ilma KJ programmi abita (või täiendava muu toetuseta) teostatud lähetust rahastama (78% küsitlusele vastanud stipendiaatidest), kinnitab antud programmi vajalikkust ja tulemuslikkust.

KJ programmi üheks kitsaskohaks on pikaajalisema strateegilise eesmärgi puudumine, mis ei võimalda programmi tulemuslikkust piisaval tasemel hinnata. Uuringutulemustele tuginedes võib väita, et programm täidab siiski eeldatavat ootust (eelkõige seonduvate riiklike arengukavade kontekstis) koolitada järelekasvu Eesti kõrgkoolidele ja tööturule. Väga suur osa stipendiumi saanutest on hinnanud toetuse mõju oma edasistele tegevustele väga oluliseks, enamik stipendiaate

on pärast toetuse kasutamist jätkanud õpinguid, astunud doktorantuuri või töötanud/töötab Eestis oma õpitud erialal. Seega võib öelda, et KJ programmi abil on vaadeldaval perioodil rahastatud lähetusi, mis on olnud olulise mõjuga stipendiaatide edasistes hariduslikes ning tööalastes valikutes ning mille kasu võib eeldada Eesti ühiskonnale tervikuna. Mõnevõrra ettevaatlikuks teeb asjaolu, et tasemeõppe stipendiaatidel on samas oluliselt suurem motivatsioon asuda tööle või õppima välismaale. Veerand tasemeõppe stipendiaatidest on märkinud oma kavatsust lähima kolme aasta jooksul asuda tööle välismaale. Kuigi laialdane kogemuste hankimine Eestist väljaspool kas kõrgkooliõpinguteraames või teadustööga seonduvas tööalases tegevuses on tervitatav, tasub siiski hoolikamalt läbi mõelda, kas riiklikest vahenditest on mõistlik suunata olulises mahus ressursse nende tudengite toetamiseks, kelle puhul esineb suurem oht, et nad ei naase teatud aja pärast väärtust looma Eestisse. KJ programmi kontekstis on soovitatav seega hoolikamalt läbi mõelda, kas ja millisel määral oleks võimalik piirata nt tasemeõppe stipendiumite kasutamise tingimusi, et vältida nn riigi toel „ajude äravoolu”.

Üldjoontes aga kinnitavad küsitluste tulemused ja intervjuud stipendiumi saanute ning nende juhendajatega, et Eesti kõrghariduse rahvusvahelistumise edendamisel (tegevused, mis puudutavad Eesti tudengite mobiilsust) on KJ programmi näol tegemist olulise skeemiga. Kuigi stipendiumivõimaluste vähesuse üle väga ei kurdeta, on reaalselt suurima mõju ja tulemuslikkusega mobiilsust toetavateks skeemideks peetud siiski KJ programmi (ja ka DoRa skeeme). Seega on KJ programm kindlasti oluline ja jätkamist väärt tudengite ning noorteadlaste mobiilsust toetav programm Eestis.

Programmi tulemuslikkust ja mõju analüüsitakse peamiselt lõppraporti peatükkides 6.2 ja 6.3.

Kui efektiivne on stipendiumiskeemi korraldus? Kas nõuded taotlejatele, välisõpingute hind ning rakendamisega seotud halduskoormus on vastavuses saavutatava mõjuga?

KJ programmi näol on tegemist tõhusa ja tulemuslikult rakendunud programmiga Eestis. Programmi paindlik juhtimine võimaldab varakult ja kiirelt reageerida võimalikele probleemkohtadele, arutelud vajalike muudatuste osas toimuvad jooksvalt ning paindlik otsuste vastuvõtmise süsteem võimaldab vastavalt vajadusele programmi osas kiireid juhtimisotsuseid vastu võtta.

Stipendiumiprogrammi rakendamine on kuluefektiivne ja käesoleval hetkel programmis kulude kokkuhoiukohti tegelikkuses väga ei ole. Pigem võib programmi administreerimise kulu hindamisraportis välja pakutud soovitusi rakendades mõnevõrra kasvada. Samas on teatud kulude kasv õigustatud, kui muudatused aitavad programmi paremini, mõjusamalt ja sihtgrupile sobivaimal viisil (võimaluste piires) ellu viia.

Nii stipendiaadid, stipendiumi taotlejad kui partnerülikoolid hindavad väga kõrgelt programmi rakendamise üldist korraldust, programmi konsultantide suhtlemisvalmidust ning vastutulelikkust taotlejatele, vähest bürokraatiat ja võrdlemisi paindlikke tingimusi taotlemisel. Stipendiumi taotlemiseks vajalikud täidetavad dokumendid on mõistlikud ja taotlejat üldjuhul vähe koormavad ning taotlemise nõuded, vajalik esitatav dokumentatsioon ja info selged. Taotlemisega kaasnevad tegevused on seega vähe aeganõudvad, kergelt teostatavad ning saadava kasuga (stipendiumiga) selgelt kooskõlas. Kokkuvõttes on KJ programmi rakendamine vähebürokraatlik ning taotlemisel tekkiv halduskoormus taotlejatele mõistlik.

KJ programmi seire- ja hindamise süsteem on täna siiski veel puudulik. Seiresüsteem peaks eelkõige võimaldama rakendusasutusel jälgida projektide või meetmete eesmärkide või tulemuste saavutamist, mitte rahastatud tegevusi või pelgalt väljundeid (käesoleval hetkel peamiselt lähetuste arv). Kuna KJ programmil puudub alusdokument, mis sõnastaks lisaks toetatavatele tegevustele ka strateegilise(d) eesmärgi(d) ning vastavalt sellele sobivad sekkumisloogikad väljundite, tulemuste ning mõjude vaheliste seoste määratlemiseks, on programmi tulemuslikkuse ja mõju hindamine raskendatud ning hetkel ka mitte väga jätkusuutlikult korraldatud. KJ programmi ja tulemuste regulaarne seire ning hindamine tuleks põhjalikumalt läbi mõelda ja viimast tänasest süsteemsemaks muuta.

Põhjalikum analüüs programmi tõhusa elluviimise ning seire ja hindamise korraldusest on esitatud lõppraporti peatükkides 7.1 ja 7.2.

Millised on olulisemad probleemid stipendiaatide jaoks (taotlemisel, õppimisel, Eestisse naasmisel)?

Valdavad hinnangud stipendiumiskeemi rakendamisele stipendiaatide poolt on positiivsed. Mõnevõrra kriitilisemad hinnangud taotlemise nõuetele ning abikõlblikkuse kriteeriumitele on esitatud kontrollgrupi poolt (negatiivse otsuse saanud stipendiumi taotlejad). Hoolimata üleüldisest positiivsest hoiakust programmi rakendamise ja selle poolt pakutavate võimaluste kohta joonistuvad välja teatud probleemkohad taotlejate ja stipendiaatide jaoks.

Taotlemise ja stipendiumi kasutamise nõuete kontekstis ilmnevad kõikide alaskeemide lõikes ühiselt probleemid lähetuse kaasfinantseerimise keeluga teistest programmidest/toetustest, seda eriti pikemaajaliste lähetuste korral, kus KJ toetuste mahud on suurimaks probleemkohaks stipendiumi kasutamisel ja ei kata sageli ära reaalselt tekkivaid kulusid (24% osalise õppe ja 26% tasemeõppe stipendiaatidest pidas kaasfinantseerimise keeldu probleemiks). Stipendiumite mahtude piiratusest tulenevalt kujunevad ka suurimateks probleemideks välislähetuses olles olme- ja majanduslikud probleemid (18% ja 14% kõikidest stipendiaatidest). Eriti tõstatuvad need pikemaajalistes skeemides, nagu osaline ja tasemeõpe (vastavalt 32% ja 14% küsitlusele vastanud osalise õppe stipendiaatidest ning 32% ja 27% tasemeõppe stipendiaatidest on neid probleeme esile tõstnud).

Oluliseks kitsaskohaks on paljudele taotlejatele ka osavõtukulude (nt seminari/konverentsi osalustasu, laborikulud vms) mitte katmine KJ välissõitude (28% vastanutest) ja osalise õppe alaskeemides (seisukohad, mida tõstatati fookusgruppides stipendiaatidega). Tudengid olid samas seisukohal, et kui selline reegel võimaldab rahastada rohkemate soovijate lähetusi, on see mõisteta. Juhendajad ja ülikoolide esindajad seevastu pidasid olulisemaks pigem kvaliteetsete taotlejate rahastamist piisavas mahus ja kõikidest lähetusega kaasnevatest kuluartiklitest lähtuvalt, kui raha jagamist nn „poolikult“, võimalikult suurele arvule taotlejatele, mis võib pikemas perspektiivis hägustada tegevuste sisulist tulemuslikkust. Programmi seisukohalt on vajalik siinkohal teha teatud valikuid – kas programmi eelarve tingimustes, mis eelduste kohaselt jääb ka tulevikus samasse suurusjärku, on mõistlik võimaldada (osalist) toetust võimalikult paljudele taotlejatele või muuta KJ programm tänasest „elitaarsemaks“, rahastades täies mahus kõiki lähetusega kaasnevaid kulutusi, kuid paratamatult väiksemal hulgal taotlejate puhul, kui seni. Siinkohal on mõistlik teha vastavad otsused kooskõlas DoRa programmide võimaliku edasise jätkumisega ka aastatel 2014-2020, mis võimaldavad kasvatada olulisel määral mobiilsete tudengite arvu kui ka lähtuvalt KJ programmi

eesmärkide, oodatud tulemuste ja mõjude selge määratlemisega programmile väljatöötatavas alusdokumendis. Hindajad on siinkohal siiski arvamusel, et arvestades KJ programmi rahastamisallikat (riigieelarve) ja asjaolu, et KJ programm ei suuda eelarvelistest piirangutest tulenevalt pakkuda nn mobiilsuse „masstoetusi“, võiks antud programmi raames rõhutada maksimaalselt kvaliteedile ja anda välja toetusi, mis teadusmaastikul ka vähem populaarsetel ja nõrgematel erialadel selget väärtust suudavad luua. Seega ei peaks KJ programmis keskenduma niivõrd kvantiteedile kui lähetuste sisulisele tulemuslikkusele ja mõjule, seda ka lühiajaliste lähetuste puhul, kus mõju on keerulisem hinnata.

Välissõitude ja osalise õppe alaskeemis on probleemkohaks ka voorude tähtaegade sagedus – mõlemal juhul ootavad stipendiaadid sagedasemat võimalust taotluste esitamiseks, mis võimaldaks neil paremini ja paindlikumalt lähetusi planeerida ning nende rahastamist korraldada. Praegustel juhtudel on väga sagedane olukord, kus sõidupiletite jaoks tuleb leida täiendavaid omavahendeid, kuna hindamisotsused saavad üsna hilja. Lisaks tekitab tihti raskusi ka programmi poolt eeldatav nõue, et lähetused peavad algama ja lõppema Eestis, mis sageli ei ole ressursside kasutamise ratsionaalsuse seisukohalt mõttekas.

Rahulolematust nii programmi sihtgrupi kui ka partnerinstitutsioonide esindajate jaoks on tekitanud teatud määral ka toetatavate tegevuste ring. Üldjuhul on see põhjendatud asjaoluga, et programmi tingimused ei ole veel piisavalt üksikasjalikud. Kuigi programmi toetatavate tegevuste amplituuda on väga lai, ollakse veendumusel, et teatud tegevusi (mida pole küll välistatud programmi tingimustega) programmist siiski ei toetata (nt töö raamatukogudes ja arhiivides, välitööd). Lisaks soovitakse ka grupitaotlustele sobivaid toetusvõimalusi, mis käesoleval hetkel on KJ programmist välistatud ja mis hindajate seisukohalt on ressursside piiratusest tulenevalt täna ka mõistlik.

Kuigi taotluste hindamine on hästi korraldatud ning võimaldab objektiivsetel kaalutlustel selekteerida toetuste saajateks parimad võimalikud kandidaadid, ei näi see niimoodi stipendiumi taotlejatele, kelle jaoks tänane hindamise kord on läbipaistmatu. Asjaolu, et KJ programmi nõukogu ei anna taotlejatele põhjalikumat tagasisidet hindamistulemuste osas, võimendab erinevate eelarvamuste teket valiku aluste ja eelistatud tegevuste kohta. Kuigi sisulisem tagasiside hindamistulemuste kohta on oodatud kõikide alaskeemide taotlejate poolt, tõstatub see enim pikemaajaliste lähetuste puhul (eelkõige tasemeõppe skeemis), kus sisuline hinnang nt taotluse mitte rahuldamise põhjuste kohta on taotleja poolt vaadatuna suurt väärtust omav info, mis aitaks ka edasisi tegevusi planeerida ning valikuid teha. Programmi hindamise korda on lähemalt analüüsitud lõppraporti peatükis 5.3.8.

Eestisse naasmisel stipendiaatidel valdavalt probleeme esinenud ei ole. Ülikoolide poolsed kartused, et olulisteks takistusteks võivad saada õppekavade ühildamise ja ainepunktide ülekandmisest tulenevad raskused, otsest kinnitust ei leidnud. Suuremad raskused puudutavad peamiselt suurenenud töö- ja õppekoormust koduülikooli naasmisel, mis on lisaks pereelule ilmselt ka üheks suurimaks põhjuseks, miks nt doktorantide hulgas on väiksem huvi pikaajaliste lähetuste (tasemeõppe skeem) toetuste vastu (tasemeõppe alaskeemi kaudu rahastatud taotlustest 29% olid doktorantide lähetused, osalise õppe puhul oli vastav näitaja 49% ning välissõidu puhul 66%). Üldise kokkuvõttega järeldub, et võimalikud esinevad raskused naasmisel ei ole tudengite jaoks siiski märkimisväärsed ega sea takistusi KJ programmi rakendamise kontekstis nt vähese taotlemise huvi osas.

Kokkuvõttes võib siinkohal ka välja tuua, et mitmed hindamise käigus korduvalt esile toodud asjaolud tulenevad eelkõige avalikult kättesaadava info ebapiisavast detailsusastmest taotlejate jaoks. Nii

toodi esile, et mitmed nõuded SA Archimedes veebilehel ei ole veel arusaadavad või on mitmeti tõlgendatavad ja kodulehel on raske orienteeruda. Kuna kuuldused erandjuhtude võimalikkusest programmis levivad ka suusõnaliselt, aga välja ei ole neid võimalik kusagilt lugeda, siis tekivadki teatud eelarvamused tingimustest, toetatavatest valdkondadest, tegevustest jms. See näitab, et eksisteerib veel arenguruumi programmiga seotud info edastamisel ning tingimuste täpsustamisel. Oluliseks sammuks siinkohal oleks nt korduma kippuvate küsimuste rubriigi tekitamine programmi kodulehele, mis SA-I Archimedes ka valmimisel on.

Põhilisi stipendiaatide ja taotlejate ning teiste seotud osapoolte poolt esile kerkinud hinnanguid programmi üldise rakendamise ja taotlemise nõuete kohta analüüsivad peamiselt lõppraporti peatükid 5.3.4-5.3.8. Programmiga seonduva info täpsustamise vajadust käsitleb ka lõppraporti peatükk 5.3.3.

Kuidas hindavad toetuse vajalikkust ja tingimusi partnerinstitutsioonid (instituutide juhid, ülikoolide prorektorid)?

Ülikoolide hinnangud programmi senise rakendamise korralduse osas on positiivsed. Praktiliselt kõikides kõrgkoolides ollakse seisukohal, et keskne riigieelarvest eraldatud stipendiumite rakendamise süsteem on teiste mobiilsust toetavate programmide kõrval vajalik ning võiks sellisel kujul ka edaspidi jätkuda. KJ programm pakub vajalikul määral stabiilsust ja objektiivsust iga üksiku tudengi initsiatiivile võimaluse andmiseks, mis sageli võib ülikoolisisese otsustamise korral (nt DoRa teatud tegevuste rakendamine) põhjendamatult kõrvale jääda.

Ülikoolide esindajate hinnangud programmi tingimuste osas kattusid üldjoontes taotlejate ja stipendiaatide poolt väljatooduga. Enim ollakse rahulolematud välissõitude ja osalise õppe alaskeemide tähtaegadega, stipendiumite mahtude ning lisafinantseeringu lubamatuse nõudega (kulude osas, mida toetab ka KJ). Lisaks on ühe suurima probleemkohana välja toodud ka programmi hindamise korra läbipaistmatust taotlejate jaoks. Üldine kõikide partnerinstitutsioonide eri tasandite osapoolte (prorektorid, instituutide juhid, administratiivpersonal välissuhete osakonnast, õppejõud) hinnang KJ programmi vajalikkuse, paindliku rakendamise, reaalsete vajadustega maksimaalsel määral arvestamise ning taotlejatele vastutulelikkuse osas oli aga väga kõrge.

Programmi rakendajad ning ka partnerinstitutsioonide esindajad ise on tunnistanud liigset killustatust Eesti kõrgkoolide rahvusvahelistumise suunalistes tegevustes, mis lõppkokkuvõttes mõjutab ka nende kõrgkoolide tudengite võimalusi õpirändeks. Mitmed mobiilsust pärssivad tegevused ja eelkõige väiksemate kõrgkoolide tudengite vähene aktiivsus programmis tulenevad kõrgkoolide paratamatult erinevast kvaliteedist, välissuhete intensiivsusest ja keskendumisest rahvusvahelistumise tegevustele, juhendajate teadlikkusest ja muudest ülikoolide eripäradest tulenevatest teguritest. Programmi rakendamise seisukohalt on siinkohal võimalik intensiivistada suhtlust sihtgruppi kuuluvate Eesti kõrgkoolidega. Ka partnerinstitutsioonid leiavad, et vastastikune tihedam suhtlus aitaks teadvustada olulisemaid probleemkohti ja leida võimalusi, kuidas KJ programmi toel veel rohkem kõikide valdkondade rahvusvahelistumise suunalisi tegevusi läbi tudengite õpirände toetada ja võimaldada.

Täpsem arutelu partnerinstitutsioonide hinnangute ja soovide kohta on välja toodud lõppraporti peatükis 5.4.

Ettepanekud edaspidisteks sammudeks.

Peamised **üldised soovitused** programmi edasiseks rakendamiseks on alljärgnevad:

- Stipendiumite eraldamine kui tegevus ei ole eesmärk. Soovitame välja töötada programmi uue alusdokumendi, mis määratleb tegevuste strateegilise eesmärgi seonduvalt oodatud tulemustest ning põhilised tulemus- ja mõjuindikaatorid nende eesmärkide saavutamise hindamiseks. Selle raames on soovitatav põhjalikult läbi mõelda ka kõik programmi tingimused ning erandjuhtude esinemise võimalikkus erinevate alaskeemide kontekstis.
- Info programmi ja alaskeemide kohta võiks olla tänasest veel täpsemalt ja taotlejatele üheselt arusaadavalt esitatud. Kaaluda võiks programmi kodulehe täiendamist nn korduma kippuvate küsimuste rubriigi ning taotlusvoorude sisulisemate kokkuvõtetega, programmi rakendamise käigus ilmnenu sagedamini esinevate probleemkohtade info edastamist ning võimalike erandjuhtumite paremat esiletoomist.
- Tagasiside hindamisotsustest soovitame muuta sisukamaks kõikides alaskeemides. Sisukamat individuaalset tagasisidet tuleb pakkuda vähemalt tasemeõppe alaskeemist toetuse taotlejatele.
- Töötada välja programmi tulemuslikkuse jälgimise süsteem ja rakendada seda teadlikult. Vastavalt välja töötatavale süsteemile kohendada vajadusel ka taotluste, aruandluse ja toetuslepingute vorme kõikides alaskeemides.
- Koguda perioodiliselt detailset tagasisidet kõikide partnerinstitutsioonide erinevatelt tasanditelt. Tagasiside võimaldab programmitingimusi kohendada vastavalt reaalsetele vajadustele.
- Paralleelselt Struktuurivahendite uue planeerimisperioodiga, mille raames selgub DoRa programmi tulevik, analüüsida koos kõikide partnerinstitutsioonidega läbi KJ programmi rakendamine tervikuna DoRa tegevuste kõrval, protseduurireeglite ühildamise võimalused, KJ programmi rõhuasetuste seadmine DoRa seotud tegevuste kõrval (nt keskendumine tänasest enim pikemaajaliste lähetuste toetamisele, suuremad kvaliteedinõuded lühiajaliste lähetuste toetamisel) vms.

Olulisemad soovitused ja tähelepanekud programmi alaskeemide lõikes on alljärgnevad

Välissõidud

- Täpsustada tegevuste ampluaad soovitustega eelistatud tegevuste osas (mis lähtuvalt lähetuse maksimaalsest eeldatavast tulemuslikkusest ja mõjust vastavad valdkonna eripäradele) ning vastavat infot ka adekvaatselt taotlejatele kommunikeerida.
- Läbi mõelda ja vajadusel seada rangemad nõuded noorteadlaste lähetuste rahastamiseks (nt siduda taotlused ja hindamisotsused rohkem noorteadlaste võimalusega kasutada teaduskonna/osakonna sihtfinantseeringuid vm). See seondub ka vajadusega saada põhjalikum tagasisidet ülikoolidelt nt erinevate valdkondade teadusrahastamise kohta.

Välissõidud ja osaline õpe

- Soovitame kaaluda taotlusvoorude sagedasemaks muutmist, välissõitude alaskeemi puhul soovitatavalt pakkuda taotlemise võimalusi vähemalt neli korda aastas.
- Kaaluda teatud tingimustel ka ürituste osavõtukulude katmist KJ programmist. Antud võimalus sõltub eelarvelistest vahenditest, DoRa Tegevus 8 edasisest võimalikust jätkumisest

ka aastani 2020 ning sellest tulenevalt võimalikest rõhuasetustest KJ programmis välissõitude taotluste hindamisel.

- Kaotada formaalne nõue selle kohta, et lähetus peab algama ja lõppema Eestis või tuua selgemalt välja nõudest kõrvalekaldumise võimalused põhjendatud juhtudel.

Osaline õpe ja tasemeõpe

- Arvestada toetuse võimalike saajate ringi ka residentuuri immatrikuleeritud isikud.
- Kaaluda teatud mahus lisafinantseeringu võimaldamist teistest toetustest/stipendiumitest ka nende kulude osas, mida katab KJ toetus (nt elamistoetus).

Tasemeõpe

- „Ajude väljavoolu“ vältimiseks kaaluda taotlemisel rangemate piirangute seadmist või tingimustesse täpsustuste sisseviimist täisajaga välisülikoolides õppivatele tudengitele.
- Kasutada stipendiumi eraldamise otsuste tegemisel rohkem intervjuusid kandidaatidega.

Põhjalikum kokkuvõte peamistest hindamistulemustest ning nendega seonduvatest ettepanekutest on esitatud lõppraporti peatükis 8 ning käesoleva lühikokkuvõtte järgmises peatükis.

JÄRELDUSED JA SOOVITUSED

KJ stipendiumiprogrammi Eestis on rakendatud alates 2003. aastast. Käesolev programmi hindamine keskendus perioodile 2006-2011. Programmi hindamine korraldati nõ „alt-üles” põhimõttel, mis tähendab, et viidi läbi mahukad intervjuud nii programmi rakendajatega kui ka partnerülikoolide esindajatega ja küsiti ulatuslikku tagasisidet programmi sihtgrupilt – taotlejatelt (sh potentsiaalsetelt taotlejatelt) ja stipendiaatidelt. Hindamisraport koondab erinevad arvamused ja nägemused stipendiumiprogrammi senise rakendamise osas, millest lähtuvalt saab teha kokkuvõtted ja järeldused programmi asjakohasuse, tulemuslikkuse ning tõhususe kohta.

Üldine järeldus on, et KJ stipendiumiprogramm on üks paremini rakendatud ja laia spektriga stipendiumiprogramme Eestis, mis on suunatud õigustatult peamiselt magistri- ja doktoriõppe tasandile ning mis näitab Eesti riigi panust kõrghariduse rahvusvahelistumisse ja viimase selget väärtustamist. Illustratsiooniks sobib siinkohal hästi ühe intervjuueeritud programmi nõukogu liikme kommentaar: „Ma arvan, et see [KJ programm] on üks ilusamaid asju, mis Eesti kõrghariduspoliitikas on tehtud.”

Lähtudes veebiküsitlustest stipendiaatide, stipendiumi taotlejate ning toetust veel mitte taotlenud, kuid potentsiaalse sihtgrupiga saab üldise kokkuvõttena tuua välja peamiselt positiivsed hinnangud KJ stipendiumiprogrammi vajalikkuse, tingimuste ja tänase rakendamise osas. Lisaks näitavad saadud tulemused ning intervjuud stipendiumi saanute ja nende juhendajatega, et KJ programmi näol on tegemist olulise programmiga Eesti kõrghariduse rahvusvahelistumise edendamisel (tegevused, mis puudutavad Eesti tudengite õpirännet). Kuigi stipendiumivõimaluste vähesuse üle üldiselt ei kurdeta ning ollakse pigem arvamusel, et erinevate mobiilsusmeetmete osas eksisteerib teatud määral isegi üleküllus ja liigne killustatus, on reaalselt suurima mõju ja tulemuslikkusega mobiilsust toetavateks skeemideks peetud siiski Kristjan Jaaku (ning DoRa skeeme). Enamik tagasisidet andnud stipendiumi taotlejaid on veendunud, et KJ programmi võimalused olid neile praktiliselt ainukesed piisaval määral sobivad välislähetuse realiseerimiseks ning et ilma KJ programmi toeta ei oleks neil olnud võimalik nimetatud tegevusi ellu viia või oleks seda tehtud oluliselt väiksemas mahus.

Kuigi valdavalt on KJ programmi hinnatud positiivselt, võib siiski välja tuua mitmeid aspekte, mis on ühel või teisel kujul ning rohkemal või vähemal määral osutunud programmi kitsaskohtadeks, kas tingimustest üheselt arusaamisel, stipendiumi taotlemisel või selle kasutamisel. Samuti on võimalik tänasest paremini suunata programmi detailse info edastamist. Alljärgnevalt on kokkuvõtvalt välja toodud KJ programmi hindamise peamised tulemused ja järeldused ning vastavalt nendele väljapakutud soovitused programmi edasise rakendamise osas.

Hindamisest selgunud peamised järeldused	Nr	Soovitused ja ettepanekud	Millist KJ programmi alaskaemi soovitus peamiselt puudutab?	Sekkumise kiiruse ja olulisuse vajadus
				Prioriteet I (koheselt)
				Prioriteet II
				Prioriteet III (vajab täiendavat eelnevat analüüsi)
Hinnang KJ stipendiumiprogrammi asjakohasusele				
Programmi eesmärk				
KJ programmi sõnastatud eesmärk on liiga tegevustekeskne ega anna vajalikul määral infot eesmärkidega kooskõlas olevate oodatavate tulemuste osas, mistõttu on programmi sisulist tulemuslikkust ka keerulisem hinnata. Viimane on raskendatud ka seetõttu, et programmile ei ole seatud mitte mingisuguseid mõõdetavaid indikaatoreid (peale asjaolu, et kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia märgib programmi panust mobiilsete tudengite osakaalu suurendamises). Ühest küljest võimaldab see küll programmi väga paindlikku rakendamist, kuid teisalt raskendab programmi reaalse tulemuslikkuse jälgimist.	1.	KJ stipendiumiprogrammi eesmärgi sõnastus vajab korrigeerimist, keskendudes tegevuste mainimise asemel rohkem ka oodatavatele tulemustele. Stipendiumiprogrammile soovitame välja töötada siduva programmdokumendi, mis sõnastab eesmärgi (ja alaeesmärgid alaskaemide lõikes), määratleb väljund- ja tulemusindikaatorid, eeldatava mõju ulatuse, seotuse olulisemate riiklike arengukavadega ning panusega viimaste eesmärkide ja tulemuste saavutamisse.	Kogu programm	

Seotus riiklike arengukavade ja prioriteetidega				
KJ programmist toetatud lähetuste mahud on liialt väikesed, et piisaval määral panustada riiklike eesmärkide täitmisesse (eelkõige mobiilsete tudengite osakaal üliõpilaste koguarvust, doktorantide eeldatav semester välismaal). Samas seisneb KJ peamine väärtus asjaolus, et see võimaldab tudengitele stabiilset ning ülikoolist sõltumatut (objektiivset) võimalust oma plaanide realiseerimiseks. KJ programmi peetakse prestiižseks ning vajalikuks alternatiiviks näiteks DoRa skeemide kõrval, millel on mahtudest tulenevalt peamine roll kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia eesmärkide täitmisel.	2.	Ka tulevikus ei peaks sarnaselt praeguse kogemusega programmi rakendamisel piirama hindamisotsuseid <u>valdavalt</u> riiklikes strateegiates nimetatud eesmärkidest lähtuvalt (nt väljaantavate stipendiumite arvu kasvatamine, millega ressursside piiratusel tulenevalt kaasneks eelduste kohaselt vähem mõjusate tegevuste toetamine, panustamine eelkõige doktorantide pikaajaliste lähetuste toetamisse vms). Selliseid riiklikke eesmärke ei tohiks siduda vaid üksikute konkursipõhiste programmidega ning viimaste saavutamisele peavad kaasa aitama laiapõhjalisemad otsused ning rahastamismehhanismid.		
KJ programmis ei lähtuta ametlikult otsuste tegemisel riigi seisukohalt oluliste erialadele prioriteetide seadmisest (nt eelisarendatavad valdkonnad nagu info- ja kommunikatsioonitehnoloogia, biotehnoloogia, materjalitehnoloogia), mis arvestades programmi nn missiooni pakkuda võrdseid võimalusi kõikide akrediteeritud erialade ja ülikoolide tudengitele ning noorteadlastele-õppejõududele on igati õigustatud. Hindamistulemused annavad siiski alust arvamuseks, et hoolimata sellest on erinevatel põhjustel eelistatud stipendiumite määramisel selliseid „tugevaid“ erialasid, millele on ka muud toetusvõimalused oluliselt kättesaadavamad, eelkõige välissõitude ja osalise õppe alaskeemide raames. KJ	3.	Programmi edasisel rakendamisel peaks rohkem jälgima, et olulisel määral ei läheks tasakaalust välja printsiip „kõikide akrediteeritud erialade/õppekavade toetamine võrdsetel alustel“. See ei tähenda, et taotluste hindamisel peaks hakkama tingimata kvaliteedikriteeriumit allapoole tooma. Eelkõige on soovitatav teha veel intensiivsemat tööd teavituse suunal ning strateegilisemat koostööd ülikoolide ja instituutidega/erialadega, kust on läbi aastate olnud väga tagasihoidlik esindatus KJ programmis.	Kogu programm ¹	

¹ Programmi rakendamise kvantitatiivne ülevaade näitab, et riigi poolt prioriteetseid ja nn tugevaid erialasid on toetatud (suurimas rahalises mahus) eelkõige välissõitude ja osalise õppe alaskeemidest, tasemeõppes on enim stipendiume (rahalises mahus) vaadeldaval perioodil eraldatud sotsiaal-ja käitumisteadustele (üle 20%) ning humanitaarvaldkonnale (12%).

programmi üheks lisandväärtuseks Eesti kõrgharidus- ja teaduspoliitikas saaks olla keskendumine ka hetkel veel väga spetsiifiliste ja üldjuhul nõrgemate, kuid riigi seisukohalt siiski vajalike erialade tugevate kandidaatide leidmisele ning toetamisele ja seeläbi selliste valdkondade jätkusuutlikkusse panuse andmine. Ka programmi hindamise tulemused (eelkõige intervjuud ülikoolide esindajatega) näitavad, et nii mõnelgi juhul on isegi lühiajalisema lähetuse toetamine sellistelt vähem prioriteetsetelt erialadelt tähendanud väga suurt panust eriala edasiarendamisse, uue õppeaine õpetamisse Eestis, uue teenuse väljatöötamisse vms.				
Programmi vajalikkus ja üleüldine rakendamine				
Programmi vajalikkus				
Kristjan Jaagu stipendiumiskeem on äärmiselt teretulnud ning vajalik võimalus tudengite ning noorteadlaste mobiilsuse toetamiseks. Enamik küsitletud toetuse saajatest ja taotlejatest on märkinud, et see oli nende planeeritud tegevuste rahastamisel peamine sobilik võimalus nii rahastatavate tegevuste sobivuse kui ka stipendiumite mahtude poolest, kuna enamik alternatiivseid võimalusi ei võimalda katta abikõlblikke tegevusi vajalikul määral.	4.	KJ stipendiumiprogrammi rakendamine on vajalik ning selle rakendamine tulevikus on kindlasti oluline meede Eesti kõrghariduse kvaliteedi tõstmisel.		
Programmi sihtgruppide valik				
Lähtuvalt riiklikest prioriteetidest ning kõrghariduse olemusest (mõjutatud Bologna protsessiga ühinemisest) on KJ programm õigustatult suunatud eelkõige doktori- ja magistriõppe tasandi tudengitele. Kokkuvõttes on KJ programmi sihtgruppide valik alaskeemide lõikes mõistlik ja	5.	Jätakuvalt tuleks teavitustegevuste käigus (nt programmi infopäevadel) kommunikeerida sihtgrupile programmi statistikat ja erinevatele õppetasemetele jagatud stipendiumite mahtusid (eelkõige, mis puudutab magistrantide ja doktorantide võrdseid võimalusi	Kogu programm	

asjakohane. Tulenevalt programmi rakendamise praktikast ning hindamise käigus kogutud tagasisidest ei ole käesoleval hetkel vajalik reguleerida formaalselt erinevatele sihtgruppidele (eelkõige magistri- ja doktoriõppe tase) välja antud stipendiumite osakaale, kuna hindamise otsused peegeldavad mõistlikku ja reaalsele vajadusele vastavat jaotust erinevate sihtgruppide lõikes. Eraldi vajadust näiteks ka erinevate sihtgruppide (magistrandid vs doktorandid) hindamiseks erinevates kategooriates otseselt ei ole. Ometi aga eksisteerib veel mitmeid <u>eelarvamusi</u> seoses erinevate õppetasemete tudengite toetusvõimaluste osas - magistrandid vs doktorandid, noorteadlaste ja õppejõudude toetamine, residentuuri ja integreeritud õppekavade tudengite taotlemise võimalused, Eesti koduülikooliga tudengid vs välisülikooli tudengid – vt täpsemalt arutelu lõppraporti peatükis 5.3.2.	5.	toetust saada, välisülikoolidest kandideerivate tudengite võimalusi ning spetsiifilisematel erialadel ja õppekavadel õppivate tudengite võimalusi), et julgustada jätkuvalt kõiki sihtgruppi kuuluvaid potentsiaalseid taotlejaid programmis kandideerima.	Kogu programm
	6.	Üle peaks vaatama ja täpsemalt läbi mõtlema <u>välissõitude</u> alaskeemis lubatud <u>noorteadlaste toetamise kategooria</u> ning seda spetsiifilisemalt reguleerima. Peaks olema eeldatud, et suures ulatuses on noorteadlased seotud uurimisgrantidega, mille vahenditest saaks rahastada vajalikke välislähetusi. Täna on programmist enim stipendiume saanud füüsikaliste loodusteaduste ja bioteaduste õppejõud/noorteadlased. Nendes valdkondades liigub võrreldes paljude teiste valdkondadega ka suures mahu muid teadusrahasid teadusgruppide töö edendamiseks. Piirangud võiksid olla seotud seega stipendiumit taotleva noorteadlase sihtfinantseerimise grantides osalemisega ja põhjendusega, miks ülikooli käsutuses olevatest vahenditest ei ole võimalik välislähetust rahastada. Samuti võiks selgemalt ära piiritleda õppejõudude ja noorteadlaste lähetuse raames teostatavad tegevused – näiteks töö konkreetse kursuse toomiseks koduülikooli, väga põhjendatud konverentsi külastus vms ehk piirata noorteadlaste lähetuse eesmärgid väga selge põhjendamise vajadusega. Kuigi hindamisel neid aspekte üldjuhul vaadatakse ning jälgitakse, et selle sihtgrupi osakaal ei muutuks taotlejate seas ebaproportsionaalselt suureks,	VS

		ei ole see formaalselt siiski veel piisavalt reguleeritud. Lisaks, et tagada võrdne kohtlemine meeste ja naiste vahel, võiks sarnaselt DoRa Tegevus 8-le tuua ka KJ programmis antud sihtgrupi abikõlblikkuse juurde kriteerium: „Kui isik on olnud pärast doktorikraadi kaitsmist lapsehoolduspuhkusel, pikeneb selle võrra osalemise piirtähtaeg.”		
	7.	Enam tähelepanu peaks pöörama ka <u>spetsiifiliste erialade (nt meditsiin ja integreeritud õpe) tudengite osalemisvõimalustele programmis</u> . Kuigi <u>residentuuris</u> immatrikuleeritud taotlejad on abikõlblikud KJ välissõitude skeemis, siis vastavalt statuutidele ja SA Archimedes kodulehele puuduvad neil näiteks kandideerimisvõimalused osalise õppe ning tasemeõppe skeemides. Kuna aga huvi ja vajadus selle sihtgrupi poolt taotlemise osas on olemas ja KJ programm tervikuna on ideeliselt suunatud kõikide valdkondade toetamisele, siis on soovitatav antud sihtgrupp toetajate ringi arvata ja seda infot ka adekvaatselt edastada. Vastasel korral on soovitatav välja töötada ja teavitada konkreetsed põhjused, miks antud sihtgrupp (ja sellest tulenevalt nt meditsiin kui eriala) on pikemaajalistest toetuskeemidest kõrvale jäetud.	OÕ TÕ	
	8.	Samuti on soovitatav täpsemalt reguleerida pikaajaliste välisõpingute toetamist täisajaga välisülikoolis õppivatele tudengitele (tasemeõppe alaskemis).	TÕ	

		Näiteks näitavad nii tasemeõppe alaskeemi rakendamise praktika kui ka hindamise käigus kogutud tagasiside, et tasemeõppe alaskeemi nõudeid peaks täpsustama. Seda nii tingimuste arusaadavama esituse poolest taotlejate jaoks kui ka selgema tegutsemisjoone seadmise poolest stipendiumi eraldajate jaoks. Praegune kättesaadav info taotlejatele jääb kohati veel mitmetimõistetavaks ja arusaamatuks (vt ka lõppraporti Lisa 5 – Stipendiaatide fookusgrupi kokkuvõte). Lisaks, KJ programm ei peaks toetama suures mahus välisõpinguid, mis motiveerivad toetatud stipendiaate jääma alaliseks või pikemaajaliselt välismaale. Kuigi mitte veel märkimisväärselt, on antud tendents tasemeõppe alaskeemi mõju hindamisel siiski juba välja joonistumas (ligi veerand tasemeõppe stipendiaatidest plaanib asuda lähima kolme aasta jooksul tööle välismaale, motivatsioon on suurim magistrantidest stipendiaatide seas). Sellest tulenevalt on soovitatav seada suuremad nõuded täisajaga välisülikoolis õppivatele taotlejatele ning need juba stipendiumi statuudis selgelt ja arusaadavalt välja tuua, jälgides samal ajal tasakaalu Eesti kõrgkoolide ja välisülikoolide tudengitele esitatavate nõuete osas. Stipendiumi kasutamise tingimused võiksid olla rohkem seotud kohustusega mingi aja jooksul või mingiks ajaks Eestiga seotuks jääda. Tulenevalt ka soovitustest 25 ja 28 võib tingimuste muutmine/täiendamine sõltuda siiski programmi		
--	--	--	--	--

		tulemuste ja eeldatava mõju edasisest jälgimisest ning vastavad otsused tõsta päevakorda siis, kui ilmneb kasvav tendents, et suurimas mahus rahastatakse KJ programmist võimekaid inimesi, kes hakkavad väärtust looma väljaspool Eestit.		
KJ programmi alaskeemide valik ning toetatavate tegevuste mitmekesisus				
Hindamise tulemustest järeldub, et KJ programm on vajalik skeem täna Eestis pakutavate õpirännet toetavate toetusprogrammide hulgas. KJ eristub selgelt teistest stipendiumiprogrammidest, olles sisuliselt ainuke programm, kus on märkimisväärselte piiranguteta võimalik taotleda toetust väga laiale tegevuste ringile. Alaskeemide jaotumine lühiajalisteks välissõitudeks ning pikemaajalisteks osalise õppe ja tasemeõppe toetusteks on ka olenemata asjaolust, et suuremate mõjudega skeemideks peetakse pikemaajalisi lähetusi, mõistlik ja vajalik. Programmi tegevuste osas võib rahulolematuse poole pealt enim tõstatada grupitaotluste välistatuse programmi ning kriitika, et kuigi nt välissõitade (ja ka osalise õppe) alaskeemi tingimused on tegevuste osas väga vähe piiranguid seadvad (tasemeõppe eeldab <u>üldjuhul siiski</u> aktiivset õppetegevust välisülikoolis), on taotlejatele jäänud mulje, et seal viidatud ja lubatud teatud iseloomuga tegevustele ei ole võimalik toetust saada (nagu nt konverentsil kuulajana osalemine, töö arhiivides või raamatukogudes, välitööde tegemine vms).	9.	Soovitame KJ alaskeemide jaotuse osas suuremaid muudatusi ette mitte võtta. Detailsemalt toetatavate tegevuste osa on soovitatav kõikide alaskeemide kontekstis täpsemalt läbi mõelda ning selgemalt ja üheselt arusaadavamalt täpsustada toetuse taotlemise tingimusi ning paindlikkust erandjuhtude võimaldamise osas.	Kogu programm	
	10.	Spetsiifilisemalt soovitame nn grupitaotluste rahastamise aktsepteerimise esialgu programmi välja jätta. Antud juhtumite korral on samas soovitatav rakendada samuti kesket hindamissüsteemi, kus otsuse taotluse rahastamise või mitterahastamise osas teeb programmi nõukogu. Kaotada tuleks tingimus, et kui ülikool omapoolset pingerida ei esita, jäävad kõik vastavad taotlused hindamisest kõrvale. Praegune tingimus seab põhjendamatult suure vastutuse konkreetse eriala või teadusgrupi juhile ega ole kooskõlas KJ programmi nn objektiivse hindamise kuvandiga.	VS	
	11.	Lisaks soovitame toetatavate tegevuste valikut alaskeemide lõikes mitte küll piirata (sh potentsiaalselt	Kogu programm,	

		võimaldada ka vähemnõutud tegevuste rahastamist, kui see on lähetuse tulemuslikkuse seisukohalt piisavalt põhjendatud), kuid iga alaskeemi kontekstis tuua eraldi välja ka eelisjärjekorras toetatavad tegevused, andmaks taotlejatele selgema indikatsiooni ja võimaluse oma taotluse tugevust juba enne taotlemist ka ise hinnata. Samas peaks KJ programm säilitama paindlikkuse ning erandjuhtude võimalikkuse põhjendatuse korral, arvestades ka erialade spetsiifikat ning samade tegevuste võimalikku erinevat mõju sõltuvalt valdkonnast (nt konverentsil osalemine vs välitööde tegemine). See peaks olema selgemalt ka stipendiumi statuudis ja SA Archimedes kodulehel välja toodud, et taotlejad oleksid teadlikud erandjuhtude läbirääkimiste võimalusest programmi rakendajatega.	aga peamiselt VS	
	12.	Eelarvamusi (nt toetatavate tegevuste osas) saab kummutada eelkõige läbi asjakohaste teavitustegevuste. Taotlejatele kättesaadavas infos peaks selgemalt välja tooma, et tegevuste ring ei pruugi piirduda ainult statuutides nimetatud tegevustega ning et kahtluse korral on soovitatav võtta ühendust otse programmi konsultandiga. Kõik sellised „spetsiifilised” olukorrad ja küsimused tuleks avaldada ka programmi veebilehel näiteks korduma kippuvate küsimuste rubriigis, et võimaldada vastav teave võrdsetel alustel kõikidele potentsiaalsetele taotlejatele.	Kogu programm, aga peamiselt VS ja OÕ	
Programmi tingimused ja üldine rakendamine				
KJ programm on erinevate osapoolte hinnangul üks mõistlikumaid ning väheseima bürokraatiaga stipendiumiskeeme. Väga kõrgelt hinnatakse programmi				

konsultantide tööd ja vastutulelikkust toetuse taotlejatele. Stipendiumi taotlemiseks vajalikud täidetavad dokumendid on mõistlikud ja taotlejat üldjuhul vähe koormavad ning taotlemise nõuded (st vajalik esitatav dokumentatsioon ja info) selged. Intervjuud erinevate osapooltega, eelkõige stipendiaatidega, kinnitasid, et taotlemise ajakulu ning selleks vajalikud tegevused on vähe aeganõudvad, selged ja kergelt teostatavad. Kokkuvõttes on KJ programmi rakendamine vähebürokraatlik ning taotlemisel tekkiv halduskoormus taotlejatele mõistlik. KJ programm on Eestis kättesaadavate ja õpirännet toetavate programmide kõrval selgeid eeliseid omav skeem, mis on piisavalt laia amplituudiga ja paindlik programm võimalikult laia sihtrühma toetamiseks.				
Olenemata asjaolust, et valdav seisukoht ja hinnang programmi rakendamise ja taotlemise nõuete osas on positiivne, esineb ka mitmeid probleeme, millele peaks kindlasti tähelepanu pöörama. Peamiste raskustena taotlejate jaoks saab esile tuua teatava rahulolematuse <u>programmi välissõitude (peamiselt) ja osalise õppe taotlusvoorude tähtaegadega</u>, mõlema alaskeemi kontekstis <u>lähetuse osavõtukulude mitte katmisega</u> (nt konverentsitasud, seminari osavõtukulud, laborikulud vms) ning <u>lisafinantseerimisvõimaluse puudumisega peamiselt osalise õppe ja tasemeõppe skeemis</u> (viimaste osas vt soovitus 16 ja 17 ning hindamise lõppraporti peatükk 5.3.7). Lisaks on stipendiaatidele sageli probleeme tekitanud <u>nõue välislähetuste algus- ja lõppsihtpunkti osas</u>. Täpsustama peaks ka <u>korduvtaotlemise võimalusi</u> kõikide alaskeemide lõikes ja KJ programmis läbivalt (vt ka hindamise lõppraporti peatükk 5.3.5).	13.	Soovitame muuta KJ välissõitude ja osalise õppe alaskeemide taotlemise voorude sagedust: KJ välissõidud – soovitame taotluste voorude korraldamist vähemalt neli korda aastas. Seejuures on tulenevalt taotluste laekumise tendentsist (mille osas lasub parim ülevaade programmi rakendajatel) mõistlik üle vaadata kuupäevaliselt voorude tähtajad ning sügisene taotlusvoor korraldada kas septembri keskel või oktoobri alguses. KJ osaline õpe – tulevikus ja seondult taotlejate jätkuvast huvist (samas sõltuvalt ka DoRa programmi jätkumisest praegusele sarnasel kujul) võib kaaluda voorude toimumise sageduse ühtlustamist sarnaselt DoRa Tegevus 6 taotlemise tähtaegadele ehk võtta taotlusi vastu neli korda aastas. Samas võiks säilida 1. oktoobri vooru tähtaeg (tuginedes tagasisidele taotlejatelt, kelle hinnangul jääks septembrikuine voor liiga varajaseks pärast suvepuhkuste perioodi, mil asjaajamine ja suhtlemine ülikoolidega on raskendatud). Taotlemise voorude tähtaegade sagedasemaks muutmise välissõitude ja osalise õppe alaskeemides	VS (OÕ)	

		teenib taotlejate huve eelkõige lähtuvalt aspektist, et nii vähenevad probleemid, mis on seotud lähetuste planeerimisega ning eelfinantseerimisega (arvestades, et stipendium võib laekuda alles vahetult enne sõitu). Seega leevendab tähtaegade sagedasemaks muutmine eelduste kohaselt tugevalt esile kerkinud kulude katmise probleemi omavahenditest ning võimaldab sobivaid lähetusi paremini planeerida (kui eksisteerib kindlus, et taotlust saab esitada nt kas igal kuul või kahe kuu tagant). Tähtaegade sageduse muutmisest tulenevalt (olenevalt valitud variandist) on mõistlik üle vaadata ka hindamise kord ja vajadusel täpsustada hindamiskriteeriumeid, et vältida programmi rakendamise administratiivse koormuse olulist tõusu.		
	14.	Nimetatud nõue, et lähetus peab algama ja lõppema Eestis ei ole piisavalt põhjendatud ja asjakohane ning enamikel juhtudel, kus ta esineb stipendiaadi jaoks probleemkohana, tähendab see rahaliste vahendite ebaratsionaalset kasutamist. Seetõttu soovitame programmi rakendajatel sellest nõudest edaspidisel rakendamisel loobuda või märkida stipendiumi statuudis ja tingimustes, et lähetus peab <i>üldjuhul</i> algama ja lõppema Eestist, kuid põhjendatud juhtudel on võimalik teha siinkohal ka erandeid (lisada võimalikud näited erandjuhtudest – nt kui välisülikooli tudeng taotleb stipendiumi, kui ollakse juba välisvisiidil muudest vahenditest vms).	VS	

	15.	Korduvtaotlejaid on programmis üsna palju. Korduvtaotlemist erinevates KJ alaskeemides ning programmis läbivalt ei peaks siiski piirama rangemalt, kui see seni võimaldatud on. Stipendiumi taotlejatele aga on oluline täpsem teave võimalike piirangute osas. Näiteks pole välissõitude alaskeemis täpsustatud, kas korduvtaotlemise võimalus ja piirangud kehtivad lisaks magistrantidele ja doktorantidele ka teiste sihtgruppide osas – nt noored õppejõud/teadlased, residentuuris immatrikuleeritud õppijad jt. Seoses korduvtaotlemisega soovitame viia programmi tingimustesse ja nõuetesse sisse järgnevad täpsustused: - Iga alaskeemi kontekstis ja lähtuvalt <u>kõikidest toetatavatest sihtgruppidest</u> täpsustada korduvtaotlemise võimalused. - Täpsustada programmi tingimustes, mis on ühe taotleja kohta maksimaalne toetuse saamise võimalus kõikide alaskeemide kontekstis kokku (st programmis läbivalt) – siinkohal võiks piirangu seadmisel võtta aluseks hindamiste käigus välja kujunenud „vaikimisi” praktika, kus ühele inimesele üldjuhul üle nelja korra stipendiumi ei eraldata.	Kogu programm	
Stipendiumite suurus				
Kokkuvõttes võib öelda, et KJ programmi stipendiumite suurus on üldjoontes asjakohane ja stipendiaatide vajadusi arvestav, eelkõige võrreldes teiste sarnaste mobiilsusskeemidega (sh nt paindlikkus tõsta põhjendatud	16.	Stipendiumite mahu ja kaetavate kulude probleemi leevendamiseks pakume välja alljärgnevad lahendused: - Loobuda kõikide alaskeemide kontekstis (aga vähemalt osalise õppe ja tasemeõppe alaskeemides)	Kogu programm, eelkõige OÕ ja TÕ	

juhtudel sõidutoetuse määra võrreldes maksimaalselt kehtestatuga, mitmekordse sõidutoetuse maksmine). Siiski, arvestades ka viimaste aastate elukalliduse tõusu ning erinevusi sihtriikides, on stipendiumite maht tänasel päeval <u>kõige suurem praktiline probleemkoht</u> stipendiaatide jaoks ega kata paljudel juhtudel välismaal viibimise aja jooksul ja sinna jõudmiseks tekkivaid paratamatuid kulutusi. Lisaks on ka osavõtukulude mitte katmine välissõitude ja osalise õppe skeemis paljude taotlejate ja stipendiaatide jaoks suureks probleemkohaks.	16.	lisafinantseerimise keelust nende kulude osas, mida katab ka KJ stipendium või <u>muuta see tänasest olulisemalt paindlikumaks</u>. Teatud alustel ja selge põhjenduse korral võiks kaasfinantseering muudest programmidest kõikidele stipendiumi taotlejatele lubatud olla. Lisafinantseerimine ei tohiks olla hindamiskriteeriumite osa, st ei eelistata neid, kellel on lisafinantseeringu võimalus või neid, kellel seda pole, vaid peamiselt hilisem läbirääkimiste küsimus, mis on kõikidele juba taotlemise hetkel teada (kuna taotluses esitatakse info selle kohta, milliseid teisi stipendiume on tegevusele taotletud või taotletakse). - Lisafinantseerimise keeld on põhjendatud mitmest väga sarnasest programmist ja sarnases mahus taotlemise juhtudel. Nt peaks alles jääma topeltfinantseerimise keeld DoRa või Erasmus programmist või muudest suuremahulistest stipendiumitest, mis on sarnases suurusjärgus KJ toetuste liikidega. Lubatud aga võiksid olla eelkõige väiksemaid toetusi jagavad stipendiumiprogrammid kõikide kulude rahastamiseks (nt TÜ Sihtasutuse kaudu jagatavad stipendiumid, eraisikute stipendiumid), oma instituudi poolt pakutav tugi, juhendaja poolne lisafinantseering jms ka samade kulude katmiseks, milleks on ette nähud KJ stipendium. Vältimaks erinevate toetuste mõju hägustumist võib siinkohal kaaluda lisafinantseeringu lubamise teatud mahus KJ stipendiumi suuruselt - nt	Kogu programm, eelkõige OÕ ja TÕ	
---	------------	---	---	--

		10-15% eraldatud KJ toetuse mahust.		
	17.	Välissõitude ja osalise õppe skeemis on soovitatav kaaluda võimalust kaotada tingimus osavõtukulude mitteabikõlblikkuse osas. Nimetatud alaskeemides võiks vähemalt väga põhjendatud juhtudel võimaldada stipendiaadil stipendiumist katta ka osavõtukulud (eelisjärjekorras nt olulise ettekandega konverentsil osalemisel ja muude grantide puudumisel). Taotlejad peaksid olema küll piisavalt motiveeritud, et osalustasude katmiseks leida muid vahendeid ja sellest tulenevalt ka hoolikalt oma välislähetusi valima, kuid teisalt võiks põhjendatud juhtudel siiski olla võimalus nende kulude katmiseks programmist. Muuhulgas teenib see ka eelpool mainitud nõrgemas olukorras olevate valdkondade (kus lisafinantseeringu leidmine KJ programmi poolt katmata kulude osas või vajalike kontaktide olemasolu on raskendatud, võrreldes paljude nn teaduse mõttes populaarsete erialadega) tudengite/teadlaste võimalusi toetusi taotleda ja õpirändes osaleda.	VS OÕ	
Programmi hindamise kord				
Programmi hindamise kord iseenesest on hästi toimiv, demokraatlik ning paljude hindajate olemasolu (kõik programmi nõukogu liikmed hindavad kõiki taotlusi) tagab võimalikult objektiivse ja sõltumatu hindamistulemuse. See omakorda võimaldab selekteerida stipendiumite eraldamisel eelduste kohaselt parimad ja kvaliteetseimad taotlejad (lähtudes konkreetsetelt valiku aluseks olevatest kriteeriumitest)	18.	Tulenevalt programmi sihtgrupi ja partnerülikoolide rahulolematusest stipendiumite määramise hindamise korraga (eelkõige selle läbipaistmatusega) on vajalik muuta hindamise kord taotlejatele selgemaks ning arusaadavamaks. Kui KJ on Eestis nõ margilise tähendusega programm, väga paindlik, oluline ja demokraatlikku otsustusprotsessi peegeldav, siis ei	Kogu programm, aga eelisjärjekorras TÕ	

– peamiselt tööplaani põhjendatusest ja motivatsioonikirjast). Kokkuvõttes on praegune hindamissüsteem adekvaatne ning programmile sobiv. Samuti on hindamise kulud seni suudetud hoida minimaalsena. Programmi asjakohasuse hindamisel joonistub hindamise kord aga siiski välja ka suurima probleemkohana, seda eelkõige läbipaistvuse aspektist taotlejate ja partnerülikoolide jaoks (rahulolu hindamissüsteemi selguse ja hindamiskriteeriumite osas on hinnatud üheks madalamaks, vastavalt 2,49 ja 3,22 punkti 5-st; vt hindamise lõppraporti peatükk 5.3.8).	tohiks seda rikkuda nn „hämara alaga”, mida hindamissüsteem paraku täna on. Seda mitte hindajate jaoks kuna tegelikkuses pole põhjust kahelda stipendiumide määramise kuritarvitamises, kuid taotlejatele oleks väga väärtuslik vähemalt mõnevõrra täpsema tagasiside saamine hindajatelt, et oma edasisi valikuid fookusseerida ja taotluses esinenud puuduseid arvesse võtta. Erinevaid võimalusi hindamiskorra asjakohasemaks ning läbipaistvamaks muutmiseks on välja pakutud hindamise lõppraporti peatükis 5.3.8. Muudatused hindamise korras on tugevas sõltuvuses ka teiste võimalike muudatustega programmis (nt taotluste sagedasem vastuvõtmine). Olenevalt võimalustest võib rakendada kas väiksemat administratiivset koormust nõudvat protsessi - piisav info ja kokkuvõtete tegemine iga taotlusvooru kaupa, korduma kippuvate küsimuste rubriik programmi kodulehel vms või põhjalikum ümberkorraldus ja sisulise individuaalse tagasiside andmine taotlejatele. Kaaluda võib ka kombineeritud variante, nt korraldades tagasiside andmise hindamistulemuste kohta välissõitude ja osalise õppe alaskeemides üldisemal tasandil, kuid pakkudes tasemeõppe alaskeemi taotlejatele sisukamat tagasisidet (viimaste taotluste hulk ei ole võrreldes teiste alaskeemidega ka nii mahukas, kuid samas omab tagasiside stipendiaadi jaoks siin alaskeemis tegevuste olulisuse ja mõju kontekstis enim väärtust).	
--	--	--

		Lisaks soovitame tasemeõppe stipendiaatide valikul vähemalt osaliselt rakendada ka reaalselt stipendiaatide intervjuerimise tava.		
Partnerülikoolide hinnang programmi asjakohasusele ning rakendamisele				
KJ programmi hindamise käigus uuriti olulisemate partnerülikoolide hinnanguid tudengite mobiilsuse osas, vajalike toetusvõimaluste olemasolust ning KJ programmi vajalikkuse ning asjakohasuse kohta. Kokkuvõttes saab partnerülikoolide poole pealt välja tuua üldise positiivse hoiaku KJ programmi ja SA Archimedes tegevusele antud valdkonnas. Praktiliselt kõikides kõrgkoolides ollakse seisukohal, et selline keskne riigieelarvest eraldatud stipendiumite rakendamise süsteem on teiste mobiilsust toetavate programmide kõrval vajalik ning võiks sellisel kujul ka edaspidi jätkuda. Teatud aspektide osas ühtisid ka ülikoolide esindajate arvamused juba eelpool mainitud suuremate murekohtadega (nt voorude tähtjad, stipendiumite mahud, lisafinantseerimine) ning soovitude formuleerimisel on ka selle sihtgrupi hinnanguid maksimaalselt arvestada püütud. Tulenevalt hindamise käigus kogutud tagasisidest saab järeldada, et taotluste edukus teatud ülikoolides (eelkõige TÜ, TTÜ) on suuresti põhjendatud küll erialade iseloomudest (ja mitmekesisusest) ning õppekavade ülesehitusest (nt Eesti Maaülikoolis on põhiline kursusepõhine õpe, mis muudab pikemaajalistes lähetustes käimise üliõpilastele oluliselt keerulisemaks ja põhjendab teatud määral ka EMÜ siiski veel	19.	Programmi rakendamise seisukohalt on siinkohal võimalik intensiivistada suhtlust sihtgruppi kuuluvate Eesti kõrgkoolidega. Juhendajate fookusgruppides ilmnes ülikoolide poolne soov olla veelgi rohkem kaasatud programmi tingimuste väljatöötamisse ja pöörata suuremat tähelepanu väiksematele erialastele nüanssidele. Sellest tulenevalt võiks SA Archimedes enne muudatusettepanekute elluviimist olemasolevasse programmi korraldada KJ programmi osas suuremahulise tagasiside küsimise kõikidest ülikoolidest, kõikidelt erialadelt ja instituutidest/osakondadest. See võimaldaks saada parema pildi erinevate ülikoolide ja erialade suurimatest valukohtadest seoses õpirände ja rahvusvahelistumise tegevustega üldisemalt, anda programmi rakendajatele parema ülevaate muudest teadusrahade liikumistest ning tuvastada potentsiaalsed ja spetsiifilised erialad, mille tudengeid programmi taotlejate ringi rohkem kaasata. Omakorda teenib selline tagasisidestamine ka programmi „reklaamimise” aspekti kõikide juhendajate ja ülikoolide esindajate seas, mis tänasel päeval on suhetes ülikoolidega ilmselt suurim probleem (mida ülikoolid ise ka peamiseks vajalikuks tegevuseks peavad) – teavitus	Kogu programm	

madalat osalust programmis), kuid väga suur roll on ka tudengite tugiteenuste kvaliteedil ülikoolisiseselt ning juhendajate huvil ja entusiasmil vastavatest võimalustest teavitada, aidata kontakte luua ning tudengit toetada. Viimase osas esineb nii ülikoolide vahel, kui ka ülikoolide siseselt veel murettekitavalt suur killustatus. Lisaks esineb ülikoolide lõikes veel probleeme välisõpingute ja tegevuste arvestamisel siinses õppetöös (mis nt tasemeõppes on oluline tingimus ka KJ programmis), mida aga KJ programmi rakendamine väga mõjutada ei suuda. Mitmed mobiilsust pärssivad tegevused ja teatud kõrgkoolide tudengite vähene aktiivsus programmis tuleneb (ka asjaosaliste endi hinnangutel) seega kõrgkoolide paratamatult erinevast kvaliteedist ning välissuhete intensiivsusest ja keskendumisest rahvusvahelistumise tegevustele, juhendajate teadlikkusest ja muudest ülikoolide eripäradest tulenevatest teguritest.		peab olema suunatud eelkõige juhendajate tasandile, seda eelkõige doktoriõppes, kus juhendaja ja juhendatava suhe on kõige tihedam ja ka kõige määravama tähtsusega.		
Programmi tulemuslikkus ja eeldatav mõju				
Teavitustegevused				
KJ programmi poolne teavitustegevus on olnud aktiivne ja tulemuslik (eelkõige sihtrühma – stipendiumi taotlejad – poolt vaadatuna). KJ programm on ülikoolide seas tuntud, info voorude ja tähtaegade kohta on sage ja ajakohane, samuti toimuvad regulaarsed teavitusüritused sihtgrupile suuremates ülikoolides (TÜ, TTÜ, EMÜ, TLÜ, EMTA, EBS). Programmi rakendajad on teinud head tööd võimalikult laiapõhjalise info jagamisel. Siiski on teavitustegevust võimalik	20.	Teavitustegevuse puhul võiks veelgi rohkem tähelepanu pöörata nendele ülikoolidele, kust täna on tulnud vähem taotlusi – EKA, EMTA, EBS jmt – ja kus levib ka arusaam, et KJ programmi stipendiumid on sellele sihtgrupile kättesaamatud. TTÜ puhul on selline suunatud töö programmi rakendajate sõnul näiteks juba ka vilja kandnud.	Kogu programm	
	21.	Lisaks soovitame teavitustegevuse planeerimisel nii SA	Kogu	

veel parandada.	21.	Archimedes kui ka ülikoolide endi poolt jälgida, et võrdväärselt teiste õppetasemetega arvestataks ka bakalaureuseõppe tudengitega. Ka kontrollgrupi küsitlus potentsiaalsete taotlejate seas (kellest 40% olid bakalaureuseõppe taseme tudengid) kinnitab, et antud õppetaseme määratlemine teavitustegevuse olulise sihtrühmana on vajalik, kuna tegemist on potentsiaalsete tulevaste taotlejatega KJ programmist (mistõttu mängivad teavitustegevused rolli läbimõeldud ja kaalutletud taotluste esitamisel).	programm	
	22.	Teavitustegevuse sisu peaks stipendiumiprogrammi üldiste nõuete tutvustamise kõrval sisaldama enam ka juba ka eelpool välja toodud aspekte ja soovitusi – võrdsete võimaluste rõhutamine taotlemisel, erandjuhtude võimaluse selgem väljatoomine, paindlikkus kriteeriumites, enim rahastust leidnud tegevuste tutvustamine jm.	Kogu programm	
Programmi rakendamise sisuline tulemuslikkus				
KJ programmi rakendamise hindamise tulemused kinnitavad, et programm on olnud tulemuslik. Stipendiaadid hindavad stipendiumi toel toimunud tegevuste kvaliteeti väga kõrgelt ning enamik toetust saanutest (78% küsitlusele vastanud stipendiaatidest) ei oleks olnud võimalised ise KJ programmi abiga teostatud lähetust rahastama. Stipendiaatide jaoks ei ole tegelikkuses suuremaid probleeme seoses lähetustega ette tulnud ning samuti võib programmi pidada tulemuslikuks just sisu mõttes. Pikemaajaliste	23.	Programmi tulemuslikkuse adekvaatsemaks hindamiseks on tulevikus soovitatav süsteemsemalt koguda infot stipendiumi saanute lähetuste sisulise tulemuslikkuse kohta – vt eelkõige soovitus nr 28.	Kogu programm, aga peamiselt OÕ ja TÕ	
	24.	Eelkõige tasub välissõitude alaskeemis toetuse eraldamise otsuste puhul kriitiliselt jälgida, mida stipendiumi abil konkreetselt teha soovitakse, eelkõige konverentsitoetuste eraldamisel ja hindama seda, kuidas taotleja ise hindab tegevuse mõju oma siinsele	Kogu programm, aga peamiselt VS	

lähetuste korral tõusetuvad olmeprobleemid ning majanduslikud raskused, mis seonduvad eelkõige stipendiumi mahtude suurusega. Ka Eestisse naasmisega kaasnevad võimalikud raskused ei ole tudengite jaoks märkimisväärsed ega sea takistusi KJ programmi rakendamise kontekstis nt vähese taotlemise huvi osas.		teadustööle (kas konverentsil/seminaril vms käimise tõttu avaneb võimalus artikli publitseerimiseks, kas eesmärk on leida koostööpartnereid teadusprojektiks, milline osa teadustööst valmib juhendajaga konsulteerimise tulemusena jne). Seega on õigustatud ja teretulnud ka välissõitude taotlusesse sisse viidud täpsustus konverentside, seminaride ja kursuste täpsustamise osas, mis võiks kindlasti ka edaspidi taotluse osaks jääda. Seonduvalt soovitusena nr 11 ei ole küll mõistlik määrata absoluutseid kriteeriume teatud tegevuste abikõlblikkuse osas, kuna palju sõltub ka muudest faktoritest (nt eriala, ürituse mastaap, osalejate ring, voo ru teiste taotluste kvaliteet jms), kuid siinkohal võib veelkord rõhutada, et teatud eelistatud tegevused võiks siiski tänasest selgemalt programmi tutvustamisel välja tuua, mida rõhutatumalt jälgitakse ka taotluste hindamisel.		
Programmi rakendamise mõju				
Programmi hindamise tulemused kinnitavad, et programmi mõju hinnatakse väga kõrgelt. Eriti joonistub välja stipendiumi oluline mõju tudengite teadustööle - ligi 90% kõikide alaskeemide stipendiaatidest ning programmiüleselt kõikidest peamistest sihtgruppidest õppetasemete lõikes on hinnanud stipendiumi mõju oma teadustööle väga oluliseks või pigem oluliseks. Seetõttu täidab stipendiumiskeemi rakendamine oma peamist eeldatavat eesmärki kõrghariduse kvaliteedi tõstmisel. Hindamise tulemused kinnitavad ka, et KJ programm	25.	Programmi edasisel rakendamisel tuleks veelgi enam keskenduda tasakaalu leidmisele stipendiumite paremal vastamisel kasusaajate praktilistele vajadustele ning potentsiaalselt mõjusaimate taotluste valiku vahel. Rõhk peaks asetsema seega (jätkuvalt) mitte õpirände toetamise kvantitatiivsetel, vaid eelkõige kvaliteedi näitajatel (kuna analüüs näitab, et alternatiivseid väiksemamahulisi stipendiume on võimalik siiski piisavalt taotleda) ning pigem suunama enim ressursse jätkuvalt pikemaajaliste lähetuste kvaliteetsete	Kogu programm TÕ	

panustab oluliste riiklike strateegiate eesmärkide täitmisesse koolitada tööturul konkurentsivõimelist järelkasvu. Teatud erisustega küll toetatud lähetuste pikkuste osas on enamik stipendiumi kasutanutest jäänud õppima ja töötama Eestisse ja valdavalt erialal, mida õpiti ja mille arendamiseks ka stipendium eraldati. Fookusgruppides toimunud arutelud nii juhendajate kui stipendiaatidega kinnitavad tegevuste väga suurt mõju stipendiaatide edasistele hariduslikele ja tööalastele valikutele ning vastavatele saavutustele. Suurima tulemuslikkuse ja mõjuga on paratamatult pikemaajalised lähetused, eriti tasemeõppe skeemis väljaantavad stipendiumid, kuid siiski ei tohiks alahinnata lühemaajaliste lähetuste rahastamise vajalikkust. Samas on ka pikemaajalised lähetused, eelkõige tasemeõppe skeemis, kõige suuremaks „motivaatoriks” stipendiaatidele jääda püsivamalt välisriikidesse õppima ja tööle ka pärast stipendiumi kasutamist ning lepinguga võetud kohustuste täitmist (nt kohustus lõpetada kõrgkool, mille nimekirjas taotlemise hetkel ollakse).		taotluste rahastamiseks. Sealjuures aga on vajalik kriitiliselt hinnata ka riigi jaoks enim ressursse nõudvate (pikaajaliste) välislähetuste võimalikke „ohtusid” jääda ilma võimekatest tudengitest ning osalistest teadusmaastikul ja tööturul riigile vajalikes valdkondades. Seega tuleb täpsemalt läbi mõelda, millistel tingimustel ollakse riiklikest vahenditest valmis toetama pikaajalisi välislähetusi nt välisülikoolides täisajaga õppivatele tudengitele, kellel puudub siinne koduülikool ning kas näiteks rangemad nõuded selliste pikaajaliste lähetuste riigipoolseks rahastamiseks teeniksid oma eesmärgi (arvestades, et 50% tasemeõppe toetustest on vaadeldaval perioodil läinud just välisülikoolide tudengite õpingute rahastamiseks ehk mitte otseselt pikaajaliseks vahetusõppeks Eesti kõrgkoolides õppivatele tudengitele).		
Programmi rakendamise jätkusuutlikkus ning roll õpirännet toetavate skeemide kõrval				
KJ stipendiumiprogrammi näol on tegemist ühe paremini rakendunud, tulemuslikuma ja suure mõjuga programmiga Eestis, mis on juba üheksa aastat pakkunud tudengitele stabiilset võimalust oma teadustöö kvaliteedi tõstmiseks läbi rahvusvahelise õpirände. Kuigi hindamise lõppraport tõstatab asjaolusid, mida on võimalik programmi rakendamisel veel paremaks muuta, siis üldine hinnang selle rakendamisele on	26.	DoRa skeem võiks jätkuvalt täiendada KJ programmist alguse saanud alategevusi. Mõlema programmi protseduurilised aspektid tasub tulevikus ja enne uut Struktuurifondide rakendamise perioodi siiski hoolikalt läbi mõelda, arvestades ka mõlema programmi poolt tudengite teadvusesse jõudvat infot ja kuvandit - kuidas muuta eraldiseisvad programmid võimalikult ühtselt	Kogu programm	

olnud ülekaalukalt positiivne. Programm on läbi aastate olnud iseennast uuendav, reaalsele vajadusele üsna hästi kohalduv ning olulise märgilise tähendusega Eesti kõrghariduse rahvusvahelistumise suunaliste tegevuste jätkusuutlikkuse tagamisel. KJ programmi tegevusi on alates 2008. aastast „laiendanud” ESF vahenditest rahastatav DoRa skeem (Tegevused 6-8). See on võimaldanud oluliselt kasvatada mobiilsete tudengite/teadlaste mahtusid ning panustada seeläbi ka kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia eesmärkide täitmisesse. Ka KJ programmi rakendamist ja mahtusid mõjutab teatud määral DoRa skeemi paralleelne rakendamine. Seni ei ole see veel küll märkimisväärsed muudatusi programmi jaoks esile toonud (nt taotluste laekumise arv). Kahe väga sarnase skeemi koosrakendamine on aga paratamatult tõstatanud paljude jaoks küsimusi ka tõhususe kontekstis – kas on efektiivne neid suhteliselt identseid programme eraldi hoida ja paralleelselt rakendada. On selge, et viimane asjaolu on taotlemisel ja tingimuste teadvustamisel nt tudengitele üsna palju segadust tekitanud. Hindamine ei keskendunud süvitsi DoRa programmi spetsiifilisele käsitlemisele, mistõttu ei ole raporti analüüs piisav, et teha asjakohaseid ettepanekuid mõlema programmi võimaliku rakendamise osas tulevikus. Üldine järeldus siinkohal on siiski, et ka tulevikus peaks KJ jääma riigieelarvest rahastatavaks õpirännet toetavaks eraldiseisvaks programmiks kõikide teiste mobiilsust toetavate meetmete kõrval (vt ka arutelud lõppraporti peatükkides 5.2 ja 6.4).		arusaadavaks tudengile, kuna enamikes aspektides tingimused kattuvad.		
--	--	--	--	--

Programmi rakendamise tõhusus				
Programmi rakendamise efektiivsus				
KJ programmi rakendamine on täna korraldatult tõhusalt ja võimalikult väheseid kulusid nõudvalt. Käesoleval hetkel programmis kulude kokkuhoiukohti väga ei ole. Paratamatult tähendab see ka teatud mööndusi mõningate muudatuste sisseviimiseks programmis. Enamik hindamise lõppraportis väljapakutud lahendusi toovad suure tõenäosusega kaasa mõningase rakenduskulude kasvu. Kuna aga tegemist on avaliku raha kasutamisega, siis on teatud meetmed vajalikud programmi tõhusal aga samas ka läbipaistval ja tulemuslikuimal viisil rakendamiseks.	27.	Tänane programmi paindlik juhtimine võimaldab varakult ja kiirelt reageerida võimalikele probleemkohtadele, arutelud vajalike muudatuste osas toimuvad jooksvalt ning paindlik otsuste vastuvõtmise süsteem võimaldab vastavalt vajadusele programmi osas kiireid juhtimisotsuseid vastu võtta. Selline paindlikkuse põhimõte programmi juhtimisel on kindlasti tervitatav ka edaspidi. Muudatuste ettevõtmisel programmis tuleks esialgu kaaluda administratiivselt kõige vähem koormavaid lahendusi, mis ei kasvataks ülemäära programmi rakendamise kulusid. Kindlasti vajab ülevaatamist programmi tulemuste jooksev seire ja hindamise süsteem (mis nõuab ka teatavaid ressursse, vt ka soovitus nr 28), millest tulenevalt võib tulevikus ilmned ka suuremate muudatuste sisseviimise vajadus programmis.	Kogu programm	
KJ programmi seire ja hindamine				
Programmi seire ja hindamise kokkuvõttel lähtuti aruandluse korra hindamisest – seda nii taotlejate poolt programmile esitatava aruandluse kui ka programmi poolt HTM-le esitatava aruandluse ning programmi tulemuste ja mõju süsteemse jälgimise seisukohast lähtuvalt. Kokkuvõttes järeldub, et programmi tänane aruandluse	28.	Programmi tulemusi ja mõju on oluliselt raskem hinnata, kui selleks ei ole paika pandud jätkusuutlikku ning süsteemset monitooringusüsteemi, mis KJ programmil on hetkel veel mõnevõrra puudulik. KJ programmi seire ja hindamine peaks olema teadlikumalt välja töötatud ja rakendatud. Vt ka soovitus nr 1.	Kogu programm	

skeem erinevates alaskeemides on üldjoontes mõistlik ja piisav ning selleks ette nähtud dokumentatsioon pakub võimalust programmi kohta sisuliste tulemuste kogumist ja hindamist. Ka toetuslepingud on välja töötatud piisavalt detailselt, et kohustada stipendiaate toetust sihipäraselt kasutama ja kõik taotluses lubatu ellu viima. Ometi sõltub programmi sisuliste tulemuste hindamine ja jälgimine veel paljuski aruannete kvaliteedist ja sellest, kui palju stipendiaadid oma tegevuste sisu avavad. Kas nad lähtuvad kitsalt vaid taotluses esitatud vormist või toovad välja ka lähetuse käigus ilmnunud ootamatud asjaolud ja mõjutegurid edasisele teadustööle. Kuna ühtseid nõudeid selles osas ei eksisteeri ja on ka raske määrata (tulenevalt lähetuste sisu mitmekesisusest), siis võivad sisuaruanded jääda peamiselt väga tegevustekeskseks, st kinnitavad üle, et sel perioodil viibiti lähetuses ja teostati taotluses lubatud tegevused, kuid ei anna piisavalt informatsiooni lähetuse võimalike pikemaajaliste mõjude osas. Lisaks oleks vajalik teatud tagasisidet stipendiaatidelt aeg ajalt ka pärast stipendiumi kasutamist küsida ning sellest lähtuvalt paremini läbi mõelda programmi monitooringu süsteem, mis aitaks edaspidi hinnata programmi tulemuslikkust, tõhusust ja mõju. Viimast pole hetkel KJ programmile teadlikult välja kujundatud.		Programmi tulemuslikkuse adekvaatsemaks seireks ja hindamiseks on tulemuseesmärkidest lähtuvalt soovitatav tulevikus üle vaadata ja vajadusel täpsustada stipendiaatide taotluste, aruannete ja toetuslepingute vormid ning koguda süsteemsemalt infot stipendiumi saanute lähetuste sisulise tulemuslikkuse ning ka stipendiaatide edasiste valikute kohta. Viimase osas on võimalikke ettepanekuid täpsemalt arutatud hindamise lõppraporti peatükis 7.2. Kokkuvõttes on mõistlik kaaluda mingil kujul tagasiside küsimist stipendiaatidelt ka teatud aja jooksul pärast (eelkõige pikemaajalisteks lähetusteks küsitud) stipendiumi kasutamist. Tagasisideastamine võib olla pool-kohustuslik (nt teatud nõuded toetuslepingus päringutele vastamise osas) või vabatahtlik ja kogutud nt läbi programmi reklaamürituste (nt regulaarsed vastuvõetud stipendiaatidele). Programmi seire ja hindamise süsteemsemaks muutmine võib toimuda ajas muutuvalt, alustades üldisemalt tasandilt (nt pisteline tagasiside küsimine stipendiaatidelt, pisteline kontroll lepingutingimuste täitmise osas vm), et siis vastavalt vajadusele (nt kui ilmnevad mõjuvad põhjused, mis eeldavad seire ja tulemuste hindamise põhjalikumat rakendamist) monitooringusüsteemi põhjalikumaks muuta.		
--	--	--	--	--